

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ У КУРСАНТІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

УДК 37.023;351.764.1

В. С. Полюк

Інноваційні процеси в нашій державі наполегливо вимагають відповідного рівня підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Це висуває високі вимоги до професійних якостей офіцерського складу, їх загальної готовності до виконання службових обов'язків. Сьогодні підрозділам ДПСУ необхідні офіцери, які мають здібності до аналітичного мислення, здатні відчувати дух часу і діяти відповідно до його вимог. Офіцер-прикордонник повинен бути інтелектуально розвинутою людиною, підготовленим у моральному та військово-професійному відношенні, ініціативним і відповідальним, постійно прагнути до самовдосконалення. В умовах зміни соціального середовища, структури і змісту освіти, ціннісних та духовно-культурних орієнтацій особистості, інтеграції національної освіти в європейський освітній простір нагальною стає необхідність приведення змісту і рівня професійної підготовки фахівців до запитів та потреб сучасності із використанням найбільш ефективних технологій у процесі їхньої підготовки. Одним із багатьох шляхів виконання цієї вимоги є формування системи сталих професійних вмінь з урахуванням специфіки діяльності прикордонного відомства.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що питанням організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування професійних вмінь майбутніх спеціалістів до застосування набутих знань, приділялося багато уваги. На сьогодні проведено багато досліджень з приводу формування певних вмінь (Н. Берестецька, М. Коваль – до професійного спілкування; А. Галімов, О. Михайлишин – до виховної роботи; М. Недбай – до застосування технічних засобів у службовій діяльності). Також багато уваги приділено формуванню готовності до виконання службових обов'язків

(І. Платонов, Т. Бунєєв, О. Багас, Ю. Худолєєв). Загальні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах розроблено А. Барабаншиковим, М. Дьяченком, Л. Кандибовичем, С. Кубіцьким, М. Нещадимом, В. Раковим, В. Ягуповим. Крім того, питання формування вмінь у майбутніх фахівців з вищою освітою знайшли своє відображення у дослідженнях А. Вороніна, В. Манька, Ю. Нагірного. Праці науковців, присвячені вивченню цих питань, мають не лише велике теоретичне, але й практичне значення для розробки проблеми нашого дослідження, однак не розкривають шляхів формування вмінь з урахуванням специфіки діяльності того чи іншого відомства. Щодо теоретичних основ з цього питання вагомим значення набувають роботи В. Мясичева, П. Гальперіна, Н. Тализіної, В. Безпалька.

Тому метою даної статті є висвітлення специфіки процесу формування вмінь майбутніх офіцерів-прикордонників.

Відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців підрозділів та органів охорони кордону ДПСУ, а також до вимог Адміністрації ДПСУ, офіцери-прикордонники будь-якого фаху повинні набути під час навчання знань, вмінь та навичок досить широкого спектра. Наприклад, випускники академії за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра напрямів підготовки “Філологія” відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики у межах застосування технічних засобів мають опанувати певні оперативно-службові функції, типові завдання діяльності, уміння та навички, які виходять за межі їхньої спеціальності:

підтримання підрозділу в постійній готовності:

організувати заходи щодо підтримання техніки підрозділу в постійній готовності до застосування за призначенням;

організувати заходи щодо матеріального забезпечення;

бойове управління:

управляти підрозділом у бою із застосуванням засобів зв'язку та інформатизації;

опанувати озброєння і техніку підрозділу;

організувати бойове, технічне та матеріальне забезпечення дій підрозділу;

працювати на штабних засобах зв'язку прикордонних підрозділів відповідно до встановлених правил з додержанням вимог безпеки зв'язку;

організувати і проводити технічне обслуговування штатних засобів зв'язку та автоматизації;

службове управління:

організувати інженерне обладнання позицій, устанавлення інженерних споруд і загороджень;

використовувати засоби інженерної розвідки для охорони державного кордону;

працювати з інженерно-технічними засобами охорони кордону;

застосовувати технічні засоби прикордонного контролю за їх призначенням;

організувати технічне обслуговування технічних засобів прикордонного контролю;

здійснення прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України:

опанувати технологію прикордонного контролю осіб, транспортних засобів і вантажів, які прямують через державний кордон;

знати загальні положення про транспортні засоби;

експлуатаційно-технічна функція:

організувати використання за призначенням, обслуговування, перевірку збереження й оцінку технічного стану озброєння і техніки підрозділу;

організувати та контролювати виконання всіх видів технічного обслуговування та поточного ремонту озброєння і техніки підрозділу з використанням сервісного обладнання та різних комплексів;

організувати безаварійну експлуатацію автотранспорту та проводити профілактичні заходи щодо запобігання скоєнню дорожньо-транспортних подій;

особисто готувати автомобілі до використання, контролювати правильність і своєчасність виконання робіт з технічного обслуговування й утримання автомобілів;

упевнено й уміло керувати транспортними засобами категорії «В», «С» за різних дорожніх і погодних умов;

організовувати та проводити роботи з технічного обслуговування засобів охорони кордону;

знаходити й усувати несправності в технічних засобах охорони кордону;

контролювати технічний стан та якість робіт технічного обслуговування засобів охорони кордону.

Це свідчить про те, що поряд з мовними вміннями вони повинні мати вміння, які не належать до компетенції гуманітарної освіти.

Крім того, незважаючи на існуючу в системі навчально-виховного процесу в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького різну спеціалізацію, все ж мають місце випадки, коли випускники починають свою службу не за спеціальністю. З одного боку, це створює деякі незручності та складності становлення молодого офіцера, з іншого – в академії створено такі умови, які з випередженням готують майбутніх офіцерів-прикордонників до таких випадків, тобто разом зі знаннями, уміннями та навичками за спеціалізацією надаються знання й уміння уніфікованого характеру.

Вивчення структури та змісту вмінь, яких повинні набути майбутні офіцери-прикордонники, надало можливість поділити їх на чотири групи: часткові, загальні, спеціальні та професійні. *Часткові* вміння набуваються у межах конкретних дисциплін і визначаються робочою програмою, яка розробляється відповідно до освітньо-кваліфікаційних характеристик. Ці вміння курсанти отримують під час навчального процесу. *Загальні* вміння набуваються курсантами у позанавчальний час і більшою мірою їх набуття відбувається під час виховного процесу та під час суспільної, наукової та службової діяльності (міжособистісне спілкування, управлінські, творчі,

дослідницькі вміння тощо). *Спеціальні* вміння курсанти отримують у межах конкретної спеціальності (правознавство, філологія, охорона державного кордону, автомобілі та автомобільне господарство), а також спеціалізації (кінологія, тил тощо) і є інтегрованими частковими вміннями з дисциплін спеціальності та дисциплін інших спеціальностей. *Професійні* вміння – це інтегровані загальні вміння з дисциплін різних спеціальностей і спеціальні вміння. Структуру набуття вмінь подано на рисунку.

Структура процесу формування вмінь

Навчально-виховний процес в академії організовано так, що разом із дисциплінами зі спеціальності викладаються дисципліни, які охоплюють усі напрями можливої діяльності офіцерів у прикордонному відомстві. І, незалежно від отриманої спеціальності, кожний випускник має достатньо чітке уявлення та вміння щодо інших напрямів службової діяльності, які виходять за межі його спеціальності. Так, наприклад, філолог отримує знання і вміння щодо організації та ведення прикордонної служби, прикордонного контролю,

використання технічних засобів охорони державного кордону, правового супроводу тощо.

Крім того, на нашу думку, знання з різних галузей, дисциплін реалізуються за рахунок інтеграції саме у вміннях. Тому в структурі процесу формування вмінь чільне місце займає процес інтеграції.

Термін “інтеграція” (від лат. *integer* – цілий) трактується у психолого-педагогічному словнику [1] як узгодженість, упорядкованість і стабільність системи та її внутрішніх процесів. Інтеграція – необхідна передумова стабільного функціонування і самого існування системи. Суттєва особливість інтегративних процесів полягає в тому, що у звичайних умовах вони є “прихованими” у повсякденному функціонуванні системи і виявляють ознаки свого існування лише у випадку подолання раптових перешкод і нейтралізації розбіжностей.

П. Сікорський [2], який активно досліджував проблеми інтеграції, зокрема, вважає, що основними ознаками інтеграції є такі:

наявність різних, у тому числі й протилежних, складових певної цілісності;

об’єктивна необхідність приведення в рух різних елементів цілого, пошук способів і форм взаємопроникнення елементів з метою створення нової цілісності;

процесуальність інтеграції, тобто інтеграція – це динамічний рух до нового якісного утворення з притаманними йому часовими, просторовими та іншими формами;

нове цілісне утворення, яке є результатом не простого еkleктичного об’єднання елементів попереднього цілого, а якісної взаємодії, взаємопроникнення протилежних складових, частин елементів певної попередньої цілісності;

інтеграція тісно взаємопов’язана з диференціацією, будучи водночас і методологічним, і дидактичним принципами [3].

Зазначимо, що поняття інтеграції означає стан взаємопов'язаності, сукупності окремих частин і функцій системи, а також процес об'єднання у ціле складових елементів, у результаті чого виникають нові властивості. У нашому дослідженні інтеграція розуміється у загальнонауковому сенсі, як методологічний принцип. Зокрема у загальнонауковому аспекті інтеграція – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який виявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації. Тобто це процес, який об'єктивно детермінується взаємопроникненням різних видів і компонент матеріально-виробничої і суспільно-політичної діяльності людей. Методологічний принцип, у свою чергу, передбачає процес пошуку взаємодії протилежних складових суперечності через інтеграцію. Отже, з одного боку, інтеграція виконує роль методологічного принципу разом із принципом диференціації, а з іншого – її можна розглядати як суто педагогічне явище [4].

Таким чином, інтеграція передбачає взаємопроникнення різних частин попереднього цілого, яке супроводжується ускладненням та зміцненням існуючих зв'язків між ними та творенням нових, що призводить до утворення нової цілісності. Крім того, інтеграція включає в себе погодження змістових компонентів (внутрішньопредметна і міждисциплінарна інтеграція, взаємозв'язок між циклами диференційованих та інтегрованих дисциплін навчального плану), прийомів, методів і форм навчальної роботи [2].

Найбільш потужно, на нашу думку, процес інтеграції вмінь у курсантів відбувається під час практичних комплексних занять і особливо під час військового стажування. Саме під час стажування у курсантів відбувається приведення знань та вмінь до реалій майбутньої службової діяльності, їх закріплення та корегування.

Отже, зважаючи на специфічність прикордонного відомства, широкий спектр напрямів службової діяльності та необхідності підготовки офіцера-прикордонника, здатного виконувати службові обов'язки на будь-якому рівні структури відомства, у будь-яких умовах та за умов додаткової підготовки, на

будь-якому напрямі службової діяльності структура формування професійних вмінь повинна містити інтеграційну складову, що забезпечить підготовку військового менеджера, організатора, управлінця, який вміє використовувати чинники управління, враховуючи різноманіття специфічних напрямів діяльності відомства.

Список використаної літератури

1. Психолого-педагогический словарь. – Ростов н/Д, 1998. – 256 с.
2. Сікорський, П. І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання / П. І. Сікорський. – Львів : Каменяр, 1998. – 196 с.
3. Нісімчук, А. С. Сучасні педагогічні технології : навч. посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.
4. Недбай, М. П. Організаційно-педагогічні умови контролю навчальної діяльності курсантів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Недбай Микола Петрович. – Хмельницький, 2008. – 165 с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.